

6. Кавелин К.Д. Записка об освобождении крестьян в России (1855) // Собрание сочинений. – Ч. I-II. – Т. II. – СПб. : Типография М.М. Стасюлевича, 1898. – С. 9–87.
7. Записки Александра Ивановича Кошелева (1812–1883 годы). С семьёю приложениями // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dugward.ru/library/koshelev/kosheljov_zapiski.html#00o.
8. Самарин Ю.Ф. О крепостном состоянии и о переходе из него к гражданской свободе / Ю.Ф. Самарин // Сочинения. – Т. 2. – М. : Типография А.И. Мамонтова, 1878. – С. 17–136.
9. Конец крепостничества в России (документы, письма, мемуары, статьи). – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 526 с.
10. Записки князя Дмитрия Александровича Оболенского. – СПб. : Изд-во С-Петербургс. ин-та истории РАН «Нестор-История», 2005. – 504 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.nestorbook.ru/mod_cat/files/obol.pdf.
11. Записка сенатора Я.А. Соловьева о крестьянском деле / Я.А. Соловьев // Русская старина – 1881. – № 3. – С. 1–54.
12. Зайончковский П.А. Отмена крепостного права в России / П.А. Зайончковский. – М. : Просвещение, 1968. – 368 с.

ТРИНЬОВА Я. О.,
кандидат юридических наук, профессор
кафедры кримінального права
(Національна академія
прокуратури України)

УДК 303.4

ГЕШТАЛЬТ-ПІДХІД ДО БІОЕТИЗАЦІЇ СИСТЕМИ ПРАВА УКРАЇНИ

За допомогою нестандартного методу дослідження надано обґрунтування та пропозиції щодо гармонізації існуючої системи національного права. Вважаємо, що поставлена мета може бути досягнута через зміну домінуючого наразі позитивістського типу розуміння права на природний. Використання при цьому біоетичних зasad в правоутворенні ми називаємо біоетизацією існуючої системи права.

Ключові слова: біоетика, біоетичні засади, гештальт-підхід, гештальт-філософія, система права.

С помощью нестандартного метода исследования предоставлены обоснование и предложения по гармонизации существующей системы национального права. Считаем, что поставленная цель может быть достигнута путем изменения доминирующего сейчас позитивистского типа понимания права на естественный тип. Использование при этом биоэтических принципов в правообразовании мы называем биоэтанизацией существующей системы права.

Ключевые слова: биоэтика, биоэтические принципы, гештальт-подход, гештальт-философия, система права.

Using non-standard research method provided the rationale and proposals for harmonization of existing national law. We believe that the goal can be achieved through a change in the predominant type of current positivist understanding law

to natural law. Using bioethical principles in legal form we call existing bioethics legal system.

Key words: *bioethics, bioethical principles, Gestalt method, Gestalt philosophy, a system of law.*

*Ти стверджуєш, що прийшов шукати.
Мені нема чого тобі надати, окрім знання,
яким чином шукати, – але ти вважаєш, що й сам вмієш це робити.
(письменник та вчений Ідріс Шах)*

Вступ. Стан речей у національному законотворенні можна порівняти із какофонією. Як какофонія з'являється за умов випадкового поєднання звуків, так в національному правоутворенні сьогодні можна спостерігати випадкове поєднання права та закону, інколи складова «право» відсутня взагалі. Ця проблема не є новою для юриспруденції. Проте спосіб (біоетизація) досягнення евфонії між правом і законом у національній системі права, представлений у статті, є новим, як і засіб (гешталт-підхід) його досягнення.

В заявленому аспекті (біоетизація як спосіб створення правового закону) нам не зустрічалися сучасні подібні публікації український вчених. Та якщо проводити паралель між біоетикою та природним правом, достатньо згадати праці академіка О.М. Костенка.

Постановка завдання. В статті можна виділити дві цілі. Перша – доведення до широкого кола читачів можливості та необхідності використання нестандартних методів сучасного наукового дослідження. Друга – спроба обґрунтувати необхідність зміни домінуючого в системі національного права типу праворозуміння.

Результати дослідження. Гешталт-філософію можна віднести до сучасних парадигм світосприйняття, яка з'явилась у середині ХХ століття. Ця філософія була покладена в основу гешталт-терапії в психотерапії. Пропонувались різні назви цієї філософії (або методу пізнання): «концентраційна психотерапія» та «екзистенціальний психоаналіз» [1]. Суть термінів «концентраційний» та «екзистенціальний» означає виділення особи, певного предмету на загальному фоні, акцентування на його внутрішніх процесах. Враховуючи негативні асоціації після II Світової війни та рух хіпі, ці два терміни були відкинуті. Пізніше внаслідок взаємодії психоаналітика Фріца Перлза та данс-терапевта Лори Перлз було запропоновано термін «гешталт», який використовується і сьогодні. Походить термін «гешталт» від німецького слова «Gestalt» – фігура, образ, цілісність.

Гешталт-підхід – це практична філософія реалізму. Виховання мужності сприятимати факт реальності та відображати його (у нормі – в законотворчій діяльності). Звісно, існує суттєвий реальність, уявлення про яку обмежені нашими мовними засобами. Але, на нашу думку, все ж таки гешталт-підхід спрямований на сприйняття об'єктивної реальності, незалежно від суб'єктивних особливостей сприйняття.

Основними принципами гешталт-філософії є актуальність, релятивізм, спрямування до розвитку самосвідомості та розвиток навичок приймати відповідальність за своє життя. Гешталт-підхід називають анархічним. Анархізм в цьому випадку проявляється в повазі до індивідуального, визнанні особистої влади кожного, на противагу демократичного принципу, де більшість подавляє меншість. Найбільш важливою особливістю гешталт-підходу, як однієї з моделей усвідомлення та опису досвіду, є можливість вільнодумства, тобто реального відображення об'єктивної дійсності. Вільність проявляється у змозі відійти від превалюючої у суспільстві будь-якої концепції, якщо вона є застарілою та неефективною. Звертаючись до процесу правоутворення, на нашу думку, гешталт-підхід може проявитися у зміні вектору з позитивізму на природне право або його оновлену суть – біоетику.

Гешталт-підхід у правоутворенні означає повернення автентичності законодавству: звернення до його природного коріння – *jus naturale*.

Реальне відтворення об'єктивної дійсності у формі закону, що означає створення гнучкого, «живого» закону, такого закону, який би задовольняв сучасні потреби сучасного суспільства сучасними засобами.

Для створення подібного закону необхідно в основу правоутворення закласти біоетичні засади (принципи), тобто біоетизувти систему права. Під біоетичними принципами ми розуміємо основоположні загальноприйняті норми, що виражають властивості права (національної системи права) і мають вищу імперативну юридичну силу, тобто виступають як незаперечні вимоги, які висуваються до учасників відносин у суспільстві з метою встановлення соціального компромісу. Біоетичні принципи – це своєрідна система координат, у межах якої має розвиватися біоетичне право, тобто право, що ґрунтуються на біоетиці. Одночасно біоетичні принципи мають виступати вектором розвитку біоетичного права [2].

До біоетичних засад ми відносимо: 1) принцип екоцентризму; 2) принцип альтруїзму; 3) принцип транспарентності; 4) принцип раціоналізму; 5) принцип рівноваги; 6) принцип обмежень; 7) принцип безпеки життєдіяльності; 8) принцип реалізму. Означені принципи становлять єдину систему.

Підставами для біоетизації системи права України є не тільки сухо наші суб'єктивні уявлення про якість існуючого закону, але цілком об'єктивні обставини, ігнорувати які Україна не може.

Таким чином, використання гештальт-підходу до біоетизації системи права України полягає у можливості виявити невідповідність існуючого закону праву (природному праву або біоетиці), взяти відповідальність за зміну об'єктивної реальності у правоутворенні. Результатом усвідомлення такої відповідальності, наше переконання, має стати зміна парадигми розуміння права: з позитивізму до оприроднення. Саме природний тип розуміння права має бути покладений в основу майбутнього правоутворення, результатом чого стане створення правового, справедливого закону. Справедливий закон є таким, що здатен виконувати покладені на нього функції.

Підтвердженням ефективності такого підходу у правоутворенні є правові системи країн Європи та США, в основу системи права яких покладений природний тип розуміння права.

Повертаючись до біоетизації національної системи права, наведемо її підстави.

Перша з них – це невідповідність існюючого закону сучасним потребам суспільства (відсутність у його підґрунті права), а відтак неспроможність закону здійснити правове забезпечення охорони безпеки існування суспільства в різних сферах життєдіяльності. Відтак виникає необхідність створення якісного нового закону – правового. Під ним ми розуміємо такий закон, що може забезпечити правову охорону безпеки існування не тільки людини, але і всієї екосистеми (зокрема на території України), складовою якої виступає і людина. Другою підставою стали незупинні процеси глобалізації права. Відкрилась принципова різниця між національними законами та міжнародними нормативними актами, які за певних умов згідно з законом України є обов'язковими для використання у правозастосуванні; потягли купу проблем. Проблема правозастосування подібних міжнародних нормативно-правових актів полягає у різних позиціях щодо розуміння права: пострадянською позитивіською та європейською природною (біоетичною). Знаходження компромісу між цими двома полярними парадигмами є глобальною проблемою сучасного правоутворення.

Використання іноземних норм у правозастосуванні неодмінно викликає їх імплементацією до національного законодавства. Проте слід зазначити, що переймати подібний «позитивний досвід» застосування біоетичних засад в законотворенні необхідно обачно: переймаючи все краще та додаючи власні надбання із врахуванням сучасного розвитку науково-технічного прогресу, існуючих саме зараз потреб нашого суспільства.

Неможна ігнорувати процес глобалізації права. Цей зв'язок обумовлюється тим, що, як зазначалось, іноземні системи права перейшли на «рейки» біоетики достатньо

давно. Враховуючи зростаючу тенденцію до зближення правових систем світу, наявність елементу біоетики в нормах права іноземних держав, це не може не позначитись на формуванні подібних норм в українському праві. Особливо актуально це питання проявляється на тлі виникнення обов'язку дотримання та виконання рішень Європейського суду з прав людини та використання практики Європейського суду з прав людини у правозастосовчій діяльності українських юристів. Подібний обов'язок виник в Україні після вступу в силу закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» в 2006 році [3].

Цілком логічно, що для виконання зобов'язань, передбачених означенім Законом, українська система права повинна містити відповідні норми, які стане можливо застосувати.

Взагалі глобалізація являє собою процес уніфікації світового господарства. Спочатку термін застосовувався в економіці, під ним розумілася сукупність національних держав, пов'язаних одна з одною системою міжнародного поділу праці, економічних і політических відносин, світовим ринком, з тісним переплетенням їх економік на основі транснаціоналізації та регіоналізації. На цій базі відбувається формування єдиної світової мережевої ринкової економіки – геоекономіки та її інфраструктури, руйнування національного суверенітету держав, які були головними дійовими особами міжнародних відносин протягом багатьох століть. Процес глобалізації є наслідком еволюції державно оформлених ринкових систем [4].

Серед наукової спільноти глобалізаційні тенденції неоднозначно сприймаються. На думку професора В. Навроцького, крайні позиції коливаються від закликів позбуватися національної специфіки в праві і прагнути створити наддержавні нормативно-правові акти до намагань уберегтися від впливу зарубіжного і міжнародного законодавства [5].

На нашу думку, перейняття національним законодавцем іноземного прикладу повинно мати розумні межі. Не все, що є за кордоном – є добром і таким, що відповідає особливостям нашої системи права, особливостям нації, темпераменту тощо. Так, не всі іноземні норми зможуть відповісти «духу» (за Ш. Монтеск'є) нашого народу.

Обов'язковість врахування подібних засад в процесі правоутворення випливає і з офіційних міжнародних актів, які є обов'язковими для їх виконання Україною.

В жовтні 2005 року Генеральна конференція ЮНЕСКО прийняла «Всесвітню декларацію про біоетику та права людини» [6]. Вперше в історії біоетики держави-члени та міжнародне співтовариство зобов'язалися поважати і реалізовувати основоположні принципи біоетики, викладені в единому документі.

Для України поняття «біоетика» не нове: і не тільки враховуючи історію виникнення цього поняття, але і його суть, про що йшлося в наших інших публікаціях [7].

Підтвердженням тому стала розроблена в 2002 році Концепція державної політики в галузі біоетики в Україні [8]. В Концепції біоетику визначено як сукупність етичних норм і принципів, що інтегрує у єдине концептуальне ціле аспекти класичної етики та новітні тенденції, що ініційовані бурхливим розвитком науково-технічного прогресу та впливом негативних змін навколошнього становища на здоров'я людини. Акцентовано увагу на тому, що біоетика як система поглядів, уявлень, норм і оцінок, що регулює поведінку людей з позицій збереження життя на Землі, відіграє дедалі більшу роль у суспільстві. Наголошено, що проблеми біоетики набувають вираженого міждисциплінарного характеру і тому мають охопити всі основні напрями діяльності людства, починаючи з розробки заходів, спрямованих на збереження навколошнього середовища, і закінчуючи прийняттям політичних рішень.

Найважливішим завданням біоетики Концепція називає чітке формулювання сучасних біоетичних принципів. Сформульовані нами біоетичні засади відповідають завданню державної політики України в галузі біоетики.

Таким чином, враховуючи викладене, можемо виділити принаймні два шляхи «біоетизації» системи національного права.

Один з них передбачає сліпе відтворювання в національному законі іноземних норм, які містять реагування держави на порушення в сфері біоетики. Другий шлях – це шлях раціонального запозичення позитивного досвіду, поряд із застосуванням власних доктринальних розробок.

Додержуючись останнього варіанту, український законодавець не повинен бездумно копіювати норми іноземного закону. Адже, як зазначав ще Ш. Монтеск'є в своїй роботі «Дух законів», закони кожної окремої країни мають відповідати її клімату, менталітету народу, його традиціям та іншим «дрібницям», які безпосередньо впливають та відображають дух законів цієї країни. Переймаючи автоматично іноземні норми права (закону), як правило, цей дух законів втрачається. На матеріальному рівні це проявляється у формуванні неправового закону. Тобто такого закону, який не може, через зазначені особливості, задоволити потреби саме цього суспільства (реципієнта) і саме в цей час. Достатньо яскравим прикладом подібного бездумного рецепціювання іноземних законів, без врахування духу нашого українського суспільства, стало формування «антикорупційного» законодавства (Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції»), внаслідок чого ситуація не спростилася, а навпаки – стало важче застосовувати «оновлений» закон, адже з'явилися колізії, які необхідно врегульовувати в «ручному» режимі (ст. 368-2 «Незаконне збагачення», 369-2 «Зловживання впливом» тощо).

Застосування подібного неправового, абсурдного закону породжує неправові рішення, які тягнуть порушення прав громадян. Наслідком таких процесів стає відкриття проваджень в Європейському суді з прав людини, в якому Україна перебуває, на жаль, попереду за програними справами. Наслідком цього є сплата Україною величезних штрафів, які підригають і без того слабку економіку країни.

Щоб уникнути зазначених помилок, необхідно з розумінням переймати «позитивний» досвід інших держав.

Але сьогодні залишається домінуючою позицією деяких консервативно налаштованих законодавців та науковців щодо перспектив вдосконалення законодавства, відповідних доктринальних розвідок. Вчені з цієї когорти вважають, що не має сенсу провадження наукових досліджень щодо тих аспектів, які не відображені в діючому законі. В свою чергу, представники суб'єктів законодавчої ініціативи обґрунтують свою бездіяльність відсутністю доктринальних розвідок в цьому напрямі. В результаті отримуємо замкнуте коло і невирішенну проблему. На соціальному рівні отримуємо невідповідність діючого закону вимогам сучасного суспільства.

Така ситуація довгий час тривала з вирішенням проблеми позбавлення життя іншої людини на її прохання з жалю до неї. Хоча на сьогодні цю проблему неможна вважати вирішеною, проте позитивні зміни у її сприйнятті наявні: з'являються відповідні доктринальні пропозиції, подаються тематичні проекти законів до Верховної ради України.

Проте нам би не хотілось, щоб подібним чином втрачався час і з іншими біоетичними правовими дилемами, зокрема з нанотехнологіями, впровадження яких в усі сфери життя проводиться просто семимильними кроками при повній відсутності законодавчого механізму їх забезпечення.

Для уникнення бездумної глобалізації права в обстановці незупинного розвитку науково-технічного прогресу, наше переконання, при рецепціюванні будь-якої нової норми права, або створенні її «з нуля» необхідно спиратись на представлену систему біоетичних засад, які мають стати «мірою» права законодавчих норм.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи наш аналіз значення біоетичних засад в системі права України, можемо стверджувати, що всі біоетичні принципи мають посідати грунтовне місце у положеннях закону. Кожен з біоетичних принципів перекликається із принципами права. Враховуючи, що ми відстоюємо природний тип розуміння права, вважаємо, що одним з основних принципів буде принцип екоцентризму. Наступним можна визначити принцип безпеки життєдіяльності, адже право спрямоване на наведен-

ня ентропійності у соціумі, воно спрямоване на забезпечення безпеки (різні її аспекти) існування людства. Ентропійність є однією з ознак існування природи: все в природі упорядковано. Біоетика ґрунтуються на природному праві, однак йде ще далі: пропонує принципи права (формально закріплени норми), які можна використовувати у правоутвorenні, створюючи правовий, природний закон.

На наше переконання, уособлене за нашими пропозиціями система права стане «живою», правовою. Такою, яка здатна забезпечити сучасні потреби сучасного суспільства сучасними засобами, такою, що виконує своє основне завдання – забезпечує безпеку існування екосистеми, складовою якої є людина.

Список використаних джерел:

1. Хломов Д.Н. Філософія гештальт-подхода [Текст] / Д.Н. Хломов. М. – 2008. – 88с.
2. Триньова Я.О. Значення біоетичних засад у кримінально-правовому забезпечення протидії злочинності [Текст] / Я.О. Триньова // Актуальні проблеми реформування системи законодавства України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Запоріжжя, 2013. – С. 124–125.
3. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006. Редакція станом на 14.12.12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
4. Новикова И.В. Глобализация, государство и рынок: ретроспектива и перспективы взаимодействия. Мин. : Акад. упр. при Президенте Респ. Беларусь, 2009.
5. Навроцький В. Кримінальне право України в епоху глобалізації / В. Навроцький // Геополітика України: історія і сучасність : зб. наук. праць – 2010. – Вип. 2 – С. 140–152.
6. Всеобщая декларация о биоэтике и правах человека. Организация Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры Отдел этики науки и технологии Сектор социальных и гуманитарных наук. – 12 с. 1, rue Miollis – 75732 Paris Cedex 15 – France [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unesco.org/shs/ethics SHS/EST/BIO/06/1>.
7. Триньова Я.О. Генезис біоетики – науки про виживання людини // Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право» № 4/2013 – С. 41–45.
8. Концепція державної політики в галузі біоетики в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://biomed.nas.gov.ua>.

